

بررسی نقوش قرش های دستیافت قوم بختیاری و کاربرد آن در طراحی پارچه

اصلاحی شیرین، دانشجوی کارشناسی رشته طراحی و تکنولوژی دوخت دانشگاه جامع علمی و کاربردی مرکز خله کارگر خوزستان اهواز- ایران

پایانی، زینب، مدیر گروه رشته طراحی و تکنولوژی دوخت دانشگاه جامع علمی کاربردی، خله کارگر خوزستان - اهواز- ایران

چکیده:

قرش های دستیافت بختیاری یکی از نفیس ترین و ارزشمندترین دستیافته های ایران، با نقوش و طرح های منحصر به فرد خود، همواره مورد توجه و تحسین هنر دوستان و طراحان بوده است. این مقاله به بررسی نقوش رایج در قرش های بختیاری و کاربرد آنها در طراحی پارچه می پردازد. در این پژوهش، ابتدا به معرفی قوم بختیاری و سابقه ی قرش باقی در این منطقه پرداخته می شود. سپس، به بررسی ویژگی های بارز قرش های بختیاری، از جمله نوع بافت، جنس نخ، ابعاد و رنگ ها، و همچنین نقش مایه های اصلی و نقوش هندسی، گیاهی، حیوانی و اسطوره ای رایج در این قرش ها می پردازیم. در ادامه، به کاربرد نقوش قرش های بختیاری در طراحی پارچه پرداخته می شود. در این بخش، نمونه هایی از پارچه های طراحی شده با الهام از نقوش قرش های بختیاری ارائه می شود و مزایای استفاده از این نقوش در صنعت نساجی، از جمله زیبایی، اصالت و تنوع طرح ها، مورد بحث قرار می گیرد.

واژگان کلیدی: فرهنگ و هنر عشایری، تنوع، کیفیت، نقوش، دست بافته ها

مقدمه:

قرش های دستیافت ایرانی، همواره به عنوان یکی از نفیس ترین و ارزشمندترین دستاوردهای فرهنگی و هنری ایران در جهان شناخته شده اند. در میان تنوع گسترده ی قرش های ایرانی، قرش های بختیاری با نقوش و طرح های منحصر به فرد خود، جایگاه ویژه ای دارند و از شهرت جهانی برخوردارند. این قرش ها، که حاصل ذوق و خلاقیت قوم بختیاری در طول نسل ها هستند، بازتابی از فرهنگ، آداب و رسوم و باورهای این قوم بزرگ محسوب می شوند. نقوش به کار رفته در قرش های بختیاری، سرشار از رمز و راز و زیبایی هستند و هر کدام، داستانی برای گفتن دارند. در دنیای امروز که صنعت مد و پوشاک به دنبال نوآوری و خلق طرح های جدید و منحصر به فرد است، توجه به هنر و فرهنگ غنی ایران می تواند منبع الهام بخش طراحان باشد. نقوش قرش های دستیافت بختیاری، با قدمتی دیرینه و زیبایی بی نظیر، می توانند در با وجود سابقه ی دیرینه، خلق طرح های نوین برای انواع لباس ها، کیف ها، مبلمان و سایر اقالیم کاربردی و تزئینی مورد استفاده قرار گیرند. ی قرش باقی در ایران و تنوع و زیبایی خیره کننده ی قرش های ایرانی، به خصوص قرش های بختیاری، مناسبانه توجه کافی به کاربرد نقوش این قرش ها در طراحی پارچه نشده است. این در حالی است که این نقوش، می توانند منبعی غنی برای خلق طرح های نوین و زیبا در صنعت مد و پوشاک باشند. بی توجهی به این پتانسیل ارزشمند، می تواند به فراموشی این هنر اصیل ایرانی و از دست رفتن فرصت های اقتصادی و فرهنگی منجر شود.

بیان مساله:

ابعاد مختلف مسئله:

ابعاد تاریخی و فرهنگی: بررسی ریشههای تاریخی و فرهنگی نقوش بختیاری، نمادها و مفاهیم نهفته در آنها، و ارتباط این نقوش با سبک زندگی و باورهای مردم بختیاری.

ابعاد هنری و زیباییشناسی: تحلیل عناصر بصری، ترکیب رنگها، تقارنها و عدم تقارنها، و سایر ویژگیهای هنری در نقوش قرشهای بختیاری.

ابعاد کاربردی و صنعتی: بررسی امکان استفاده از این نقوش در طراحی پارچه های مختلف مانند لباس، مبلمان، و لوازم خانگی، و تطبیق آنها با تکنولوژیهای روز صنعت نساجی.

فرش های دستیافت بختیاری: فرشهای دستیافت بختیاری، یکی از نفیستین و ارزشمندترین دستیافتهای ایرانی، با قدمتی دیرینه و نقوشی غنی و پرمغز، همواره مورد توجه و تحسین بودهاند. این فرش ها که توسط عشایر قوم بختیاری در مناطق مختلف استان چهارمحال و بختیاری بافته میشوند، از نظر ظرافت بافت، تنوع رنگ و اصالت طرح، جایگاه ویژه‌ای در میان فرشهای ایرانی دارند. نقوش فرشهای بختیاری، برگرفته از طبیعت، اسطوره ها، باورها و فرهنگ قوم بختیاری هستند.

کاربرد نقوش فرش های بختیاری در طراحی پارچه: امروزه با توجه به گسترش صنعت نساجی و تمایل به استفاده از طرحهای اصیل و سنتی در طراحی پارچه، نقوش فرشهای بختیاری میتوانند به عنوان منبع الهام ارزشمندی برای طراحان پارچه مورد استفاده قرار گیرند. کاربرد نقوش فرشهای بختیاری در طراحی پارچه، مزایای متعددی دارد، از جمله: ایجاد طرحهای منحصر به فرد و اصیل: نقوش فرشهای بختیاری، با قدمت و غنای فرهنگی که دارند، میتوانند به خلق طرح های جدید و منحصر به فرد در صنعت پارچه کمک کنند. ارتباط با فرهنگ و هنر ایرانی: استفاده از نقوش فرشهای بختیاری در طراحی پارچه، می تواند به حفظ و احیای این هنر اصیل ایرانی کمک کند و زمینه‌ای برای معرفی فرهنگ و هنر ایران به جهانیان فراهم آورد. افزایش تقاضا برای محصولات: استفاده از طرحهای سنتی و اصیل در طراحی پارچه، می تواند تقاضا برای این محصولات را در میان مصرف کنندگان افزایش دهد.

پیشینه تحقیق:

تحقیقات متعددی در زمینه ی نقوش فرش های بختیاری و کاربرد آنها در طراحی پارچه انجام شده است. برخی از این تحقیقات، به بررسی نقوش رایج در این فرش ها، مفاهیم نمادین آنها و پتانسیل های کاربرد آنها در طراحی پارچه پرداخته اند. همچنین، نمونه هایی از پارچه های طراحی شده با الهام از نقوش فرش های بختیاری وجود دارد که نشان دهنده ی زیبایی و تنوع این طرح ها و کاربرد آنها در صنعت مد و پوشاک است. به عنوان مثال، در مقاله ای با عنوان "بررسی نقوش قالی بختیاری براساس مدل ترکیبی کاپالن- گشتالت" که توسط دکتر مریم باورصاد و دکتر الهه احمدپناه در سال 1396 انجام شده است، به بررسی نقوش رایج در قالی های بختیاری با استفاده از مدل ترکیبی کاپالن- گشتالت پرداخته شده است و مفاهیم نمادین این نقوش مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در پژوهش دیگری با عنوان "استفاده از نقوش گلیم های بختیاری در طراحی پارچه" توسط سودابه حاج احمدی و افسانه قانی در سال ۱۴۰۰، از برخی نقوش رایج در گلیم های بختیاری در طراحی پارچه های جدید استفاده شده است و مزایای استفاده از این نقوش در صنعت نساجی مورد بحث قرار گرفته است.

این شواهد نشان می دهد که نقوش فرش های دستیافت بختیاری، پتانسیل بالایی برای کاربرد در طراحی پارچه دارند.

در سال های اخیر، تحقیقات متعددی در زمینه ی نقوش فرش های بختیاری و کاربرد آنها در طراحی پارچه انجام شده است. برخی از این تحقیقات، به بررسی نقوش رایج در این فرش ها، مفاهیم نمادین آنها و پتانسیل های کاربرد آنها در طراحی پارچه پرداخته اند. همچنین، نمونه هایی از پارچه های طراحی شده با الهام از نقوش فرش های بختیاری وجود دارد که نشان دهنده ی زیبایی و تنوع این طرح ها و کاربرد آنها در صنعت مد و پوشاک است. با وجود این که تحقیقات زیادی در این زمینه انجام شده است، اما هنوز جای کار زیادی باقی است.

برخی از مهم ترین نقدها به پژوهش های قبلی عبارتند از:

کمبود مطالعات تطبیقی: در بسیاری از تحقیقات، به بررسی نقوش فرش های بختیاری به صورت مجزا پرداخته شده است و به مقایسه ی این نقوش با نقوش سایر فرش های ایرانی و یا نقوش رایج در طراحی پارچه پرداخته نشده است.

کمبود مطالعات تجربی: در بسیاری از تحقیقات، به بررسی پتانسیل های کاربرد نقوش فرش های بختیاری در طراحی پارچه به صورت نظری پرداخته شده است و تحقیقات تجربی کمی برای بررسی کاربرد عملی این نقوش در صنعت نساجی انجام شده است.

کمبود توجه به جنبه های اقتصادی: در بسیاری از تحقیقات، به جنبه های اقتصادی کاربرد نقوش فرش های بختیاری در طراحی پارچه توجه کافی نشده است.

ناکون تحقیقات متعددی در زمینه فرش های دستیافت بختیاری و نقوش آنها انجام شده است. برخی از این تحقیقات عبارتند از:

کتاب "فرش بختیاری" نوشته دکتر سیروس پرهام: در این کتاب، به تاریخچه، ویژگی ها و انواع مختلف فرشهای بختیاری پرداخته شده است. مقاله "بررسی نقوش بافته های بختیاری" نوشته دکتر ابوالقاسم دادور و فرناز مؤذن: در این مقاله، به بررسی نمادشناسی و مفاهیم فرهنگی نقوش فرش های بختیاری پرداخته شده است.

پایان نامه کارشناسی ارشد "کاربرد نقوش گلیم های بختیاری در طراحی پارچه" نوشته مریم روشنفکر: در این پایان نامه، به بررسی امکان استفاده از نقوش گلیم های بختیاری در طراحی پارچه های لباس پرداخته شده است.

روش تحقیق:

روش کیفی: شامل مطالعه اسناد، مصاحبه با خبرگان و مشاهده مستقیم فرشهاست که برای درک عمیق از نقوش و نمادهای فرشهای بختیاری به کار میرود.

روش کمی: شامل پرسشنامه و تحلیل آماری است که برای سنجش نظرات افراد در مورد استفاده از این نقوش در طراحی پارچه و تحلیل داده های جمع آوری شده استفاده میشود. این روش تحقیق به محقق کمک میکند تا هم به جنبه های هنری و فرهنگی فرشها پی ببرد و هم به کاربرد عملی آن ها در طراحی پارچه بپردازد.

مروری بر ادبیات و پیشینه تحقیق: نقوش زیبای فرش های بختیاری، گنجینه ای ارزشمند از هنر و فرهنگ ایران است. این نقوش با الهام از طبیعت، زندگی عشایری و نمادهای باستانی، هویتی منحصر به فرد به فرش های بختیاری بخشیده اند. در ادامه به برخی از راهکارهای استفاده از این نقوش در طراحی پارچه می پردازیم.

تکنیک های چاپ متنوع:

چاپ دیجیتال: این روش برای چاپ طرح های پیچیده و با جزئیات بالا بسیار مناسب است.

چاپ سنتی: روش های سنتی مانند چاپ بلوک، چاپ دستی و چاپ با قلم مو، به پارچه ها ظاهری اصیل و دست ساز می بخشد.

تلفیق روش های سنتی و مدرن: ترکیب این دو روش می تواند به خلق آثار هنری منحصر به فرد کمک کند.

نکات مهم:

تناسب با کاربری: انتخاب طرح و رنگ باید با توجه به کاربری پارچه انجام شود.

کیفیت مواد اولیه: استفاده از مواد اولیه با کیفیت بالا، دوام و زیبایی پارچه را افزایش می دهد.

حفظ اصالت: در عین حال که به دنبال نوآوری هستیم، باید اصالت و هویت نقوش بختیاری را حفظ کنیم.

طراحی پارچه به کمک نرم افزارها: گامی به سوی نوآوری و شخصیسازی با پیشرفت تکنولوژی و نرم افزارهای طراحی، امروزه طراحان پارچه می توانند ایده های خود را به صورت دیجیتالی و با دقت بسیار بالایی به واقعی تبدیل کنند. این نرم افزارها امکانات متنوعی را برای خلق طرح های منحصر به فرد و جذاب فراهم میکنند.

چرا از نرم افزار برای طراحی پارچه استفاده کنیم؟

سرعت و دقت بالا: نرم افزارها امکان ایجاد تغییرات سریع و دقیق در طرح ها را فراهم می کنند و زمان طراحی را به طور قابل توجهی کاهش می دهند.

تنوع طرح ها: با استفاده از ابزارهای متنوع نرم افزاری، می توان طرحهای پیچیده و متنوعی را ایجاد کرد که دستیابی به آن ها به صورت سنتی بسیار دشوار است.

پیشنمایش واقع گرایانه: نرم افزارها امکان مشاهده پی شنمایش طرح ها بر روی پارچه های مختلف و در حالت های مختلف نورپردازی را فراهم می کنند.

تسهیل همکاری: طراحان می توانند به صورت مشترک روی طرح ها کار کنند و نظرات خود را به اشتراک بگذارند.

کاهش هزینه ها: با استفاده از نرم افزارها، نیازی به تهیه نمونه های فیزیکی متعدد نیست و در نتیجه هزینه ها کاهش می یابد.

نرم افزارهای پر کاربرد در طراحی پارچه

Adobe photoshop: یکی از محبوب ترین نرم افزارهای گرافیکی است که برای ایجاد طرح های اولیه و ویرایش تصاویر استفاده میشود.

Adobe illustrator: برای ایجاد طرح های برداری و دقیق، مناسب برای چاپ بر روی پارچه است.

Corel draw: نرم افزاری قدرتمند برای طراحی گرافیکی و ویرایش تصاویر است.

نرم افزار های زیر به طور خاص برای طراحی پارچه طراحی شده اند و امکانات پیشرفته ای را برای این منظور فراهم می کنند.

Specialized Textile Design Software .Adobe Photoshop Textile Pattern Maker .Patternmaker .Kaledo

مراحل طراحی پارچه با استفاده از نرم افزار

با استفاده از ابزار های ترسیم و نقاشی نرم افزار ، طرح اولیه خود را ایجاد کنید سپس پالت رنگی مناسب را با توجه به مد نظر و کاربرد پارچه انتخاب کنید . بعد از پالت رنگ الگوی طراحی شده را به صورت تکرار شونده در سطح پارچه گسترش دهید . میتونید برای ایجاد بافت های مختلف بر روی پارچه، از ابزار های بافت سازی نرم افزار استفاده کنید. طرح خود را بر روی پارچه های مختلف پیش نمایش کنید و در صورت نیاز اصلاحات لازم را انجام دهید . طرح نهایی خود را برای چاپ بر روی پارچه آماده کنید .

نکات مهم در طراحی پارچه با نرم افزار

توجه به مقیاس : طرح ها باید با توجه به مقیاس پارچه و کاربرد آن طراحی شوند .
استفاده از رنگ های مناسب: رنگ های انتخاب شده باید با هم هماهنگ باشند و جلوه زیبایی را بر روی پارچه ایجاد کنند .
توجه به بافت پارچه: طرح ها باید با توجه به بافت پارچه طراحی شوند تا نتیجه نهایی مطلوب باشد .
استفاده از الهامات: از طبیعت، هنر های سنتی، معماری و سایر منابع الهام بگیرید تا طرح های منحصر به فردی ایجاد کنید .

آینده طراحی پارچه با نرم افزار

نرم افزار های طراحی پارچه نیز به طور مداوم در حال بهبود هستند. در آینده نزدیک، شاهد ظهور یا پیشرفت تکنولوژی، نرم افزار هایی خواهیم بود که امکان طراحی پارچه های هوشمند و تعاملی را فراهم می کنند. همچنین، واقعیت مجازی و واقعیت افزوده نیز میتوانند در طراحی پارچه نقش مهمی ایفا کنند .

گسترش کاربرد نقوش بختیاری فراتر از فرش ها

نقوش زیبای بختیاری پتانسیل بسیار بیشتری صرفاً تزئین فرش ها دارد . این نقوش با ریشه در طبیعت و فرهنگ غنی بختیاری می توانند در حوزه های مختلف طراحی و تولید ، نو آوری و زیبایی را به ارمغان بیاورند .
حفظ و احیای هنر سنتی: با استفاده از این نقوش در محصولات مختلف، می توان به حفظ و احیای هنر سنتی و صنایع دستی ایران کمک کرد.
ایجاد هویت بصری : این نقوش می توانند هویت بصری قوی و منحصر به فردی به محصولات بدهند و به معرفی فرهنگ و هنر بختیاری به جهان کمک کنند .
نوآوری در طراحی: ترکیب این نقوش با طرح های مدرن می تواند منجر به خلق آثار هنری نوآورانه و جذاب شود .
تقویت اقتصاد محلی : تولید محصولات با استفاده از این نقوش می تواند به ایجاد اشتغال و رونق اقتصادی در مناطق بختیاری نشین کمک کند.

تکنیک های بافته های عشایر بختیاری :

تکنیک های بافت عشایر بختیاری را به لحاظ نوع ابزار به کار گرفته شده برای بافت می توان به دو قسمت تقسیم کرد :

۱. تکنیک های بافت با صفحات چرمی (دوال)

۲. تکنیک های بافت به وسیله دار (تم دار)

بافت به وسیله دوال (مربع های چرمی): نخست مربع هایی از پوست محکم گاو که به آن دوال یا دیوال گفته میشود و دارای اضلاعی ۶ در ۶ سانتیمتری است به کار گرفته میشود. در حالیکه هر گوشه یک سوراخ دارد. از هر سوراخ این صفحات یک نخ تار که عموماً از جنس پشم یا مو است میگردد. نخهای تار بین دو میخ چوبی چله کشی میشود و نخهای بود را از میان آنها می گذرانند. نخ بود توسط یکا کار دک چوبی به نام چیت که به طول ۳۰ سانتیمتر از چوب تراشیده شده فشرده میشود. چرخش صفحات چرمی به میزان یک چهارم دور در جهت عمودی یک گام از کار را آماده میکند. با این بافت نوعی نوار به نام وریس بافته میشود.

بافت به وسیله دار (تم دار): دار دستگاه بافندگی بزرگی است که حالت افقی دارد و با اندک تغییری در بین همه کوچنشینان خاورمیانه وجود دارد. این دستگاه ساده بوده و به راحتی باز و بسته میشود و قابل حمل بودن آن با زندگی سفری مطابقت دارد. این دستگاه امکان بافتن انواع بافته ها را دارد.

طراحی لباس: نقوش فرش های بختیاری می توانند برای طراحی لباس های سنتی و مدرن مورد استفاده قرار گیرند. این نقوش می توانند به لباس ها، جلوه ای خاص و منحصر به فرد ببخشند.

طراحی کیف: نقوش فرش های بختیاری می توانند برای طراحی کیف های دستی، کیف پول، کیف لب تاپ و سایر انواع کیف مورد استفاده قرار گیرند. این نقوش می توانند به کیف ها، جلوه ای زیبا و سنتی ببخشند.

نحوه ساخت فرش بختیاری: هنر پیچیده ساخت قالی دستبافت بختیاری سنت دیرینه ای است که در طول نسل ها به نسل های مختلف منتقل شده است. اهل بختیاری ایران این فرشهای نفیس با استفاده از تکنیکهایی که تا حدود زیادی برای قرن ها بدون تغییر باقی مانده اند، با دقت درست میشوند. این فرایند با انتخاب دقیق پشم یا ابری شام با کیفیت بالا آغاز می شود که پایه و اساس قالی را تشکیل می دهد. سپس صنعتگران ماهر نخ را با استفاده از رنگهای طبیعی که از گیاهان، ریشه ها و حشرات به دست میآید رنگ میکنند تا یک پالت رنگی غنی و زنده ایجاد کنند. سپس، بافندگان دستگاه بافندگی را برپا میکنند، قاب چوبی که نخهای عمودی را در جای خود نگه میدارد. بافندگان با استفاده از ترکیبی از تجربه، تخصص و نقوش پیچیده ای که از طریق سنت شفاهی به از مغان آمده است، روند پرزحمت گره زدن نخ را برای ایجاد نقوش پیچیده ای که قالی بختیاری را زیباتر می دهد، آغاز می کنند. هر گره با دست و با دقت و دقت بسته می شود و از بی عیب و نقص بودن طرح اطمینان حاصل می شود و فرش از نظر ساختاری سالم است. با پیشرفت بافت، نقوش و نقوش پیچیده ظاهر می شود که بازتاب بینش هنری منحصر به فرد بافنده است. پس از اتمام بافت، قالی تحت یک فرایند تکمیل دقیق قرار می گیرد، که ممکن است شامل کوتاه کردن پرز تا ارتفاع یکنواخت، شستن فرش برای حذف رنگ اضافی و کشش فرش برای اطمینان از صاف و مربع بودن آن باشد. حاصل کار، شاهکاری از هنر و صنعت است، یک قالی دستبافت بختیاری که نه تنها یک اثر هنری خیره کننده است، بلکه گواهی بر مهارت و فداکاری صنعتگرانی است که آن را خلق کرده اند.

تشخیص فرش دستبافت بختیاری اصل:

برای تشخیص فرش دستبافت بختیاری اصل، می توانید به نکاتی مانند گره ها، پشم، رنگ و شناسنامه فرش توجه کنید.

مراقبت و نگه داری از فرش بختیاری:

فرش های بختیاری فقط آثار هنری نفیس نیستند. آنها همچنین سرمایه گذاری هایی هستند که در صورت مراقبت و نگهداری مناسب می توانند برای نسل ها دوام بیاورند. این شگفتی های دستبافت نیاز به توجه ویژه دارند تا طول عمر و زیبایی آنها دست نخورده باقی بماند. یکی از جنبه های کلیدی مراقبت از فرش بختیاری نظافت منظم است. برای جلوگیری از نشستن گرد و غبار و زباله در الیاف، لازم است که فرش را به طور مرتب جاروبرقی بکشید. با این حال، هنگام جاروبرقی مالیم باشید تا به بافت ظریف فرش آسیبی وارد نشود. علاوه بر جاروبرقی منظم، توصیه میشود که فرش را گاهی بچرخانید تا از سایش یکنواخت اطمینان حاصل کنید. این به جلوگیری از شکل گیری الگوهای تفریق و افزایش طول عمر قالی کمک می کند. ریزش ها و لکه ها با پد به سرعت برطرف شوند تا از گیرش آنها در الیاف جلوگیری شود. فوراً محل

ریزش را با یک پارچه تمیز یا حوله کاغذی پاک کنید تا مایع جذب شود. از مالش لکه خودداری کنید، زیرا باعث پخش شدن آن و سخت تر شدن پاک کردن آن می شود. برای لکه های سرسخت، به دنبال خدمات تمیز کردن حرفه ای باشید تا مطمئن شوید که قالی به درستی درمان می شود. در نهایت، محافظت از فرش در برابر نور مستقیم خورشید و رطوبت بیش از حد بسیار مهم است. تشعه ماوراء بنفش می تواند به مرور زمان باعث محو شدن رنگ ها شود. بنابراین بهتر است فرش را در محلی قرار دهید که در معرض نور مستقیم خورشید نباشد. علاوه بر این، حفظ سطح رطوبت مطلوب در اتاق می تواند به جلوگیری از رشد کپک کمک کند، که می تواند به قالی آسیب برساند. رعایت این نکات مراقبت و نگهداری، می تواند اطمینان حاصل کنید که قالی بختیاری شما زیبایی و ارزش خود را برای سال های آینده حفظ می کند.

برای خرید فرش بختیاری باید به چه نکاتی توجه کرد :

طرح و رنگ: طرح و رنگ فرش باید با سلیقه شما و دکوراسیون منزلتان همخوانی داشته باشد. کیفیت: فرش بخت یاری باید از کیفیت مطلوبی برخوردار باشد و از مواد اولیه مرغوب بافته شده باشد. اندازه: فرش باید متناسب با فضای مورد نظر شما انتخاب شود. قیمت: قیمت فرش بخت یاری به عوامل مختلفی از جمله طرح، رنگ، کیفیت و اندازه آن بستگی دارد.

معرفی نمونه های منتخب بختیاری :

آبل بختیاری به عنوان یکی از مهمترین ابلات لر، در جنوب غربی و نواحی جنوبی زاگرس حضور دارند. این ایل به واسطه ی نحوه ی زیست عمدتاً عشایری و محیط جغرافیایی ویژه، دارای جنبه های هویتی مشخصی از منظر بررسی تولیدات فرهنگی است. در این تحقیق به بررسی قالی بختیاری به عنوان یک محصول فرهنگی، در محدوده ی استان چهارمحال و بختیاری پرداخته میشود. بررسی ها نشان میدهد که در شهرهای بافته به ترتیب در شهرکرد و چالستر گونه های قالی سرو و کاج، خشتی لچک ترنج، اقشانه پتهای و در فرخشهر گونه لچک ترنج و خشتی و در شهرهای شلمزار و گهرو گونه های محرابی، گلدانی و خشتی رواج دارد. در بروجن شامل گندمان، فرادنبه و بلداجی گونه های پلمه، ارمی، گل پتو و خشتی دیده میشود. در لردگان نیز ترنج ناپین با گره جفتی معمول است. بر اساس رنگ و هندسه بافت چهار گونه قالی انتخاب میشوند. این نقوش از میان شهرهای بافندهی قالی یعنی: شهرکرد، چالستر، فرخشهر، شلمزار، گهرو، بروجن، گندمان، فرادنبه، بلداجی و لردگان انتخاب شدهاند. در ابتدا لازم است تا شناختی اجمالی از چهار گونه مسلط در قالی بختیاری ارائه شود.

لچک ترنج :

یکی از رایج ترین طرح های قالی بختیاری است که در دو محور عمودی و افقی، دارای تقارن است. ترنج طرح اصلی قالی است که معمولاً به صورت مدور یا مربع در وسط زمینه قرار دارد. لچک ها مربع هایی هستند که در چهار گوشه طرح قالی را کامل میکنند. میتوان ترنج در فرش های لچک ترنج را آب گیر، حوضی دانست که یا چهار باغچه احاطه شده است این طرح به دو صورت نقوش گیاهی اسلیمی یا کتیبه دار و هندسی یا کشکولی بافته میشود.

خشتی:

یکی از انواع قالی بختیاری است که در نقش آن حاصل تکرار نقوش مربع شکل یا شبیه به آن موسوم به خشت با رنگ بندی نامنظم و یا گاه منظم خشت ها است. هر نقش درون این خشت ها آمیزه ای از شکل ها و رنگ های متأثر از طبیعت و باور های بافنده است. یکی از ویژگی های قالی طرح خشتی بختیاری تفاوت در نگاره و رنگ های هر بخش مجاور است. در این قالی در هر خشت نیز میتوان تصاویری از درخت بید سرو و سایر درخت های فرمال و نیز تصاویری انتزاعی از حیوانات و پرندگان مشاهده نمود. گاه نظام قرار گیری نقش هر خشت به صورت متقارن به محوری مرکز تصویر و گاه نقوش خشت بدون تغییر جهت بافته میشود. نظام رنگ در قالی خشتی به صورتی است که یک لوزی بزرگ به عنوان یک گشتالت مسلط در بافت همواره قابل تشخیص است. رنگ بافت مرکز و لوزی یکسان است و لذا به تشخیص آن کمک میکند.

گلدانی :

وجود یک یا چند گلدان در اندازه‌های مختلف که تمام متن قالی را میپوشاند؛ ویژگی اصلی این طرح قالی بختیاری است. طرح گلدان بزرگ در طرف شروع بافت قالی قرار دارد که شاخه‌های گل‌های آن تمام متن را میپوشاند. این طرح مربوط به مکتب شاه عباسی است و در شکل گلدان براساس گلدانهای فرنگی است که عمدتاً در منزل خوانین ایل به صورت نقاشی ترسیم شده بوده است از اینرو این طرح را میتوان طرحی جدید دانست که در برابر طرح خشتی که طرح مایه آن کاملاً وابسته به طبیعت است، طرحی با اشکال و عناصر تصویری جدید میباشد. با اینحال در گونه ی روستایی، عناصر گیاهی - انتزاعی و در گونه ی شهری آن، عناصر واقع نمایانه است. در این قالی دو گلدان بافته شده در یک جهت هستند و لذا تقارن یک محوره است. گلدانها در نمونه ی شهری لبه های نرمتری دارند و عمدتاً از دو گونه گلدان در ترسیم بهره برده میشده است.

یلمه :

قالی های یلمه دارای ماهیتی روستایی هستند و از لحاظ سازماندی گشتالت بزرگ به قالی خشتی شباهت دارند. با این حال عناصر قابها همچنان از گشتالت بزرگتر پیروی می کنند. ویژگی اصلی این قالی، رنگ پخته و طرح هندسی آن است. قابهای یلمه ی بروجن از نظر طرح به سه گروه حوضی، شکرلو و طرح بندی تقسیم میشوند و هر گروه دارای قواعد و اصول مشخصی است. در قالی یلمه نظام هندسی نسبت به قاب اصلی قالی، زاویه ی ۴۵ درجه دارد؛ مگر آن که به واسطه ی قرارگیری در قاب های میانی، تعدیل شود. در طرح بندی، لچک ها بر زاویه ی هر قاب کوچک تأکید میکنند.

ویژگی های بافته های عشایر بختیاری :

باقدگی در میان عشایر بختیاری کاری بیشتر زنانه است که تمام مراحل آن را زنان و دختران انجام میدهند و مردان در تولید آن هیچ نقشی ندارند. نقوشی که برای تزئین و آرایش این بافته ها مورد استفاده قرار می برد، کلاً ذهنی است و در هیچ موردی باقدگان از نقشه استفاده نمیکند مگر آنکه بر حسب تفتن یا سفارش، قصد تولید محصولی شبیه به فرآوردهای دیگر را داشته باشند. فعالیت زنان و دختران در زمینه باقدگی فصلی و غیردائم است و آنها در زمان هایی خاص در سال، آن هم در ساعت فراغت از سایر امور مربوط به زندگی خانوادگی و سایر امور زندگی روزمره به تولید میپردازند و چون این کار را برای کسب درآمدی انجام نمی دهند، وقت و حوصله یک ی از امتیازات کارشان است و در کارشان سهل انگاری به چشم نمیخورد. حتی امکان از مواد اولیه ایی که خود تولید کنند آن هستند بهره می گیرند و فقط در موارد محدودی از نخ پنبه ای به عنوان تار بافته هایشان استفاده میکنند. باقدگان به هیچ وجه از الگو و مدل خاصی برای نقوش استفاده نمیکند و در رنگ بندی از ذهن خود الهام میگیرند، به همین دلیل عدم تشابه و ناهمبندی جزء امتیازات تولیداتشان محسوب میشود و کمتر اتفاق میافتد که باقددهای نو یا چند محصول یک اندازه و یک نقش با رنگ واحد تولید کنند.

انواع بافت ها :

انواع بافته ها عبارتند از : ساده ، باف ، رندی و گندی

ساده باف(بافت ساده):

در ساده باف حاصل کار بافتی ساده مسطح و یکنواخت است (بافت یک در میان) چوقا که نوعی لباس مردانه است با تار و پودی از پشم با این بافت بافته میشود.(لت)با سیاه چادر تار و پودی از موی بز دارد و با این بافت بافته میشوند.

بافت رندی:

در این بافت نقوش مختلف از طریق یک پود گره خورده و به تارها که به صورت منظمی متناوب انتخاب میشوند (از هر ردیف یک یا دو تار) شکل میگیرند، پود نیز به منظور نگهداری به کار میرود.

بافت گندی یا گره ای :

هر گره (گند) دو رشته تار را در برمیگیرد. گره از نوع ترک است. این گره با یک جاقوی دسته کوتاه به نام (نجوک) بریده میشود. این گره برای بافت قالی به کار میرود.

معرفی بافته ها :

لی یا سرانداز: بافته ای است که بر روی لوازم چیده شده بر روی سکو یا (چل) انداخته میشود .
موج: یا همان رختخواب پیچ .
مفرش: بافتهای صندوق مانند که در کوچ بهکار میرود .
هورژین: صندوقچهایی که همه چیز درون آن جای میگیرد و هنگام کوچ بر روی چهار پایان قرار میگیرد .
هورژ: بافته ای است به شکل کیسه ای دو طرفه که از هر طرف به طور جداگانه قفل میشود و جزء دارایی های شخصی زنان محسوب میشود .
مهد: جایگاهی برای وسایل زنان است و به شکل یک بالش کوچک در میاید .
هورژ ترک: که کیسه ای دو طرفه برای لوازم شخصی مردان است و قفل و کلید میشود .
هور: کیسه ای بافته شده از موی بز سیاه است که برای حمل حیوانات و غلات و آرد به کار میرود .
شله: کیسه ای دو طرفه که تماماً از نخ بافته میشود و برای جابه جایی مشک و... بهکار میرود .
توبرد: کیسه ای شبیه کوله پشتی است که برای حمل مواد غذایی و ملزومات چوپانان به کار میرود .
تی بر: بافته ای است دارای دهانه ای نسبتاً تنگ متصل به حفره ای بازتر که برای نگه داری نمک بهکار میرود .
پیشینه: شینی تزئینی از جنس پنبه و پشم که به دور گردن مادیان حلقه میشود .
وریس: تزاری بافته شده تسمه مانند با عرض های مختلف و کاربرد های مختلف، کاربرد طناب را در زندگی عشاير دارد .
سفره آردی: بافته ای است که معمولاً برای نگهداری آرد و وسایل پخت نان به کار میرود .
موجی چین: تارهای بدون دخالت دوال و جیت و فقط با دست از نخ پشمی بافته میشوند .
آوار تپه: تار تسمه مانندی است برای حمل گهواره نوزاد به هنگام کوچ به کار می رود .
چوقا: بالا پوش راسته و بدون آستینی است که قد آن تا سر زانو است و جلوی آن سرتاسر باز است و از پشم سفید طبیعی و دارای خطوط عمودی آبی تیره و یا مشکی است و با تکنیک ساده باف بافته میشود و پشم آن بسیار نازک و ظریف بافته میشود. گاه برای طراوت و یکساختی بیشتر در هنگام پره گرداندن از سوراخی که روی ناخن بلند شست تعبیه شده گذرانده میشود .
از دیگر بافته های عشاير بختیاری میتوان به قالی، خرسک، جاجیم، چل، روزینی و بهون (سیاه چادر) نیز اشاره کرد.

معرفی نقوش بافته های بختیاری :

هر نقش امیزه ای از فرم ها و رنگ هاست که متأثر از طبیعت و باورهای بافته در ذهن او آفریده میشود و بر بافته نقش مینهد. طبیعت زمینه ناگسستگی زندگی زن بختیاری است. او در طبیعت چشم میگشاید، مینیند، سفر میکند و در میان گیاهان به دنبال رنگهای متفاوت میگردد. زنجیره قفل گوه ها را مینیند و با تغییر رنگ آنها در هر لحظه از روز همراه میشود. او می آموزد که نیازهایش را در طبیعت جستجو کند. گردش در طبیعت ماهیت زندگی آمیخته با سفر را برایش رقم میزند . بهاری، تابستانی، پاییزی و زمستانی را برایش ظاهر میکند و به همراه باورهای نشأت گرفته از فرهنگ جامعه رنگ ای که به آن تعلق دارد و متأثر از اساطیر کهن که به او به ارث رسیده دستمایه ای برای بافته هایش میشود.

نقوش بافته ها :

نقوش بافته ها به لحاظ موضوعی عبارتند از هندسی، حیوانی، گیاهی، انسانی و نقوش متأثر از اشیاء. لازم به ذکر است هر دسته از نقوش خود انواعی دیگر را در بر میگیرند.

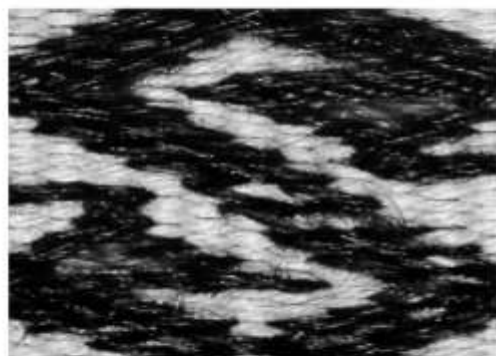
نقوش هندسی عبارتند از:

تک گل یا گل کرده (این نقش به صورت لوزی های تو پر و یا اشکال دیگر جدا از هم آورده می شوند) گل پنبه (گل خالی)، نقش خشتی (خشت گلی است که در قالب زده شده و به هر چیز مربع شکل یا چهار گوش اطلاق میشود)، موشاییجو یا ماه شاهی جان، گنات، شیر دنگ (این نقش از مثلث های قائم الزویه تشکیل شده است که از وتر روبروی هم قرار گرفته اند) چند خانی (گل چهار تپه به معنای چهار چشم که آن را نماد هوشیاری برای مراقبت همه جانبه از زندگی عشایری در برابر شرایط اقلیمی میداند) گامسی سی (لوزی بزرگی که چهار لوزی کوچک را در خود جای داده است) گاپیت (که مانند گامسی سی است با این تفاوت که در مرکز از چهار لوزی درهم پیچیده تشکیل شده است).

نقش نمادین تپه نگارهای که نمیتواند برداشت مستقیم از طبیعت باشد و در نگاه اول غریبه و رمزآلود به نظر میرسد، رمزی یا نمادین گفته می شود. اغلب نقوش بافته ها ی معاصر قرنهایست که سینه به سینه از نسلی به نسلی دیگر من نقل میشوند. بی آنکه بافندگان برای آنها توضیحی داشته باشند. بی شک بسیاری از نقوش الهامی تجریدی اجزای طبیعت هستند که زن عشایری با ظرافت و زیبایی خاصی آنها را بر بافته ها نقش میکند. اما بسیاری از نقوش همچون حیوانات دو سر توجیهی در طبیعت ندارند. و ناگزیر ریشه آنها را باید در اساطیر و آیین های هزاره های پیشین جستجو کرد.

نگاره حیوان دو سر و مفهوم رمزی آن: آریایی های باستان به دو نوع نیروی متضاد راستی یا نظم و دروغ یا بی نظمی اعتقاد داشتند که دین زرتشتی اندیشه متضوت را از آن اتخاذ کرد و گسترش داد. با توجه به اینکه سراسر تاریخ صحنه ای برای نبرد میان خیر و شر، تاریکی و روشنی، مثبت و منفی، اهورامزدا و اهریمن و... بوده تمامی اشیای دو سر از مفرغ های لرستان گرفته تا سر ستون های تخت جمشید تجلی متضوت بوده و نبرد میان هر نوع نیروی خیر و شر را به ذهن متبادر مینماید.

نگاره S مانند و مفهوم رمزی آن: یکی دیگر از نگاره هایی که در بافت گلیم های بسیاری از عشایر ایران مانند قشقایی ها، شاهسون و بلوچ و حتی قفقاز، آناتولی و بختیاری به چشم می خورد نگاره (S) مانند است. برخی آن را ساده شده بز کوهی و برخی تجرید یافته از دها میداند.

نقش S مانند بر بافته

بز کوهی سفالینه تپه گیاهان تهاوند لوابیل هزاره سوم

جدول گسترده نقوش فرش های بختیاری و کاربرد آن در طراحی پارچه

شماره بندی	دسته	شرح	تصویر	کاربرد در طراحی پارچه	جزئیات بیشتر
۱	هندسی	شامل نقوش لوزی، ستاره، هشت ضلعی و...		نظام و انسجام به پارچه میبخشد	اغلب به عنوان زمینه اصلی فرش استفاده میشود و با ترکیب با سایر نقوش طرح ها پیچیده تری ایجاد میکند
۲	گیاهی	شامل نقوش گل، برگ، درخت و...		حسن طراوت و شادابی به پارچه میبخشد	نقوش گیاهی اغلب نماد زندگی رشد و باروری هستند و در طرح های سنتی و مدرن کاربرد دارند
۳	حیوانی	شامل نقوش قوچ، بز، گوزن، پرند و...		حسن قدرت و شجاعت به پارچه میبخشد	نقوش حیوانی اغلب نماد قدرت، شجاعت، سرعت و زیبایی هستند و در طرح های سنتی و مدرن کاربرد دارند
۴	اسلیمی	شامل نقوش بیج در بیج و تکراری اسلیمی		ظرافت و زیبایی به پارچه میبخشد	نقوش اسلیمی به دلیل پیچیدگی و ظرافت، برای ایجاد طرح های لوکس و مجلل بسیار مناسب هستند
۵	خاتم کاری	شبه سازی طرح خاتم کاری روی فرش		ایجاد طرح های لوکس و کلاسیک	این طرح ها با الهام از هنر خاتم کاری ایجاد شده و برای طراحی پارچه های لوکس و کلاسیک بسیار مناسب هستند
۶	محلی و نمادین	نقوش خاص هر منطقه و نماد های فرهنگی		ایجاد هویت و اصالت در طراحی	این نقوش اغلب حاوی نماد های فرهنگی و اجتماعی هستند و برای ایجاد هویت و اصالت در طراحی پارچه بسیار مناسب هستند

نتیجه گیری:

در هر فرهنگ نشانه هایی ویژه از مردمان آن فرهنگ را میتوان یافت. نمادهای ویژه مردم سرزمین بختیاری در دستیافته های زنان آنها منجلی شده است. طبیعت خارق العاده سرزمین بختیاری به همراه دستیافته های این مردم معرف آنها به سراسر دنیاست. ریشه نمادهایی را که از دورانیهای دور بر دستیافته های آنان نقش میبندد میتوان در اساطیر جستجو کرد. از آنجا که شناخت باورها، اعتقادات، آیین ها و اسطوره ها در هر کشور تحکیم بخش فرهنگ آن کشور محسوب میشوند، برای نیل به این مهم باید جستجو در همه عناصر فرهنگی صورت گیرد. برای دریافت معانی نقوش اساطیری بافته ها میتوان آنها را با نقوش برجای مانده از دوران های پیشین در آثار باستانی، سفالینه ها، ظروف فلزی و... مقایسه نمود. به طور مثال در این زمینه میتوان از حیوانات دو سر، مرغان سه پای شادمان، سوسپتکا و... نام برد. قدمت این نقوش بر بافته های عشایر بختیاری در تحقیقات میدانی و کتابخانه های مشخص نشد و پرداختن به آن به تنهایی مستلزم پژوهشی جداگانه است. موارد زیر نمونه های از مشکلاتی است که باعث شده یافت دستیافته های بختیاری رو به رکود برود:

از بین رفتن مراتع و فروش دامها که گرانی پشم را به عنوان نخستین ماده اولیه در پی دارد، بی توجهی به گیاهان رنگزا، جایگزین شدن رنگ های مصنوعی به جای رنگ های طبیعی که منسوخ شدن رنگهای طبیعی را در پی خواهد داشت، ساکن شدن عشایر بختیاری و یا کوچ رو به وسایل نقلیه موتوری، ضرورت وجود برخی بافته ها را تحت الشعاع قرار میدهد. وجود دلال ها و واسطه ها باعث های سفارشی را رواج میدهد و منسوخ شدن بافته های اصیل را در پی دارد. کمبود امکانات رفاهی مهاجرت عشایر را در پی دارد. حمایت و بها دادن به فعالیت های مسئولان، متولیان فرهنگی و مردم علاقه مند در این زمینه ضروری به نظر میرسد. انجام تحقیقات علمی بیشتر و انعکاس نتایج آن، نیل به اهداف ملی و فرهنگی را در پی دارد.

نقوش فرش های دستیافته بختیاری گنجینه ای ارزشمند از هنر و فرهنگ ایرانی استفاده از این نقوش در طراحی پارچه می تواند به احیای این هنر، ترویج فرهنگ ایرانی و ایجاد محصولات با ارزش افزوده بالا کمک میکند. توجه به پتانسیل های موجود، میتوان انتظار داشت که در آینده شاهد استفاده گسترده تر از این نقوش در صنعت نساجی باشیم.

فهرست منابع:

1. ارئسکی، ای.ام. (۱۳۷۵) مقدمه فقه اللغة ایرانی، ترجمه کریم کشاورز، چاپ اول، تهران: انتشارات پیام.
2. پرهام سیروس (۱۳۷۱) دست بافته های عشایری و روستایی فارس، انتشارات امیر کبیر.
3. خصروی، علی. (۱۳۸۱) مبانی طراحی سنتی در ایران تهران نشر چشمه.
4. دادور ابوالقاسم، فرناز مؤذن. (۱۳۸۸) بررسی نقوش بافته های بختیاری، گنجنامه فصلنامه ی علمی پژوهشی انجمن علمی فرش ایران، ۱۳، ۵۸-۳۹.
5. زارعی محمد رضا. (۱۳۸۲) شناسایی ریشه بای و احیای طرح ها و نقوش فرش های دستیافته ایران آقایی چهار محال و بختیاری (طرح پژوهشی، مرکز ملی فرش).
6. شبانی بروجنی سوگند و پیوند توفیقی بروجنی. (۱۳۹۷) طبقه بندی و بررسی سیر و تحول طرح و نقش در قالی های پلمه شهرستان بروجن ۲۰ سال اخیر. گنجنامه فصلنامه ی علمی پژوهشی انجمن علمی فرش ایران ۳۳، ۵-۲۰.
7. کریمی، اصغر (۱۳۸۶) سفر به دیار بختیاری، تهران: انتشارات فرهنگ سرا.
8. کوپر، جی. سی (۱۳۷۵) فرهنگ مصور نماد های سنتی، ترجمه ملیحه کرباسیان، تهران: نشر قهراد.

9. میرزا امینی، محمد مهدوی و جلال الدین بصام (۱۳۹۰) بررسی نقوش نمادین ترح در فرش ایران، گنجام فصلنامه ی علمی پژوهشی انجمن علمی فرش ایران، ۱۸، ۳۰-۹
10. هال، آلسترولوچیک جوزء (۱۳۸۰) گلیم، ترجمه شیروین همایون فر و نیلوفر الفت شایان، تهران: نشر کارنگ
11. با حقی، محمد جواد (۱۳۶۹) فرهنگ اساطیر، تهران: انتشارات سروش.
12. بلوری، حسین (۱۳۶۵) نساجی و بافت، تهران: سازمان صنایع دستی ایران.
13. ferriertheR.W{1990}Arts of Persia.
14. Opie,James{1992}Tribal rugs.Laurence King
15. Stierlin,Henri{2006}Splendors Ancient Persia